

BIBLIOTEKA
AVANTURA REČI

Urednik
Borislav Pantić

Naslov originala
Roy Jacobsen
“Hoggerne”

Copyright © 2005 J. W. Cappelens Forlag AS
Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje
Čarobna knjiga

ISBN 978-86-7702-113-9

Nijedan deo ove publikacije, kao ni publikacija u celini, ne sme se reprodukovati, umnožavati, prešampavati niti u bilo kojoj drugoj formi i bilo kojim drugim sredstvom prenositi ili distribuirati bez odobrenja izdavača.

Sva prava za objavljivanje ove knjige zadržavaju autor i izdavač prema odredbama Zakona o autorskim pravima.

Čarobna knjiga
Beograd 2010.

Roj Jakobsen

DRVOSEČE

Prevela
Mirna Stevanović

**Čarobna
knjiga**

„Ako stojimo pred Sokratom i Karlom Dvanaestim, i prvi kaže: 'Pođi sa mnom da filozofiramo jedan sat', a drugi kaže: 'Ne, pođi sa mnom da srušimo ruskog cara', mi bismo svi poželeti da krenemo sa Karlom, jedino zato što ovo drugo zahteva hrabrost, a ono prvo ne zahteva baš ništa.”

SEMJUEL DŽONSON

1

Suomusalmi je spaljen već sedmog decembra, pošto su evakuisane njegove četiri hiljade stanovnika, izuzev mene, ja sam rođen ovde, živeo sam ovde čitavog života i nisam mogao da zamislim da budem na nekom drugom mestu – tako da kad se preda mnom iznenada pojavilo neko biće u beloj uniformi i sa papira mi pročitalo da treba da idem, ja sam zabio pete u sneg i nisam se dao mrdnuti s mesta, tako je valjda svuda u svetu, uvek ima jedan, najmanje jedan, koji ne radi što i drugi, ne mora čak ni da zna zašto, a ovde u Suomusalmiju to sam bio ja.

Čudno, ali bilo je i strašno i uzbudljivo stajati kao usamljeni stub soli i gledati ogromno plameno more u ledenim šumama, jer bio je to lep grad, moj grad, jedino što sam poznavao kao nešto više od skupine krovova i zidova, a sad je ostalo samo nekoliko kuća, kad se sve završilo, izbrojao sam tek nešto više od dvadesetak kuća.

Pre nego što je otišao, i trgovac Anti je rekao:

– Ovde ne možeš da ostaneš, Timo, Rusi će doći svaki čas, i ubiće te.

– Oni ne ubijaju idiote – odgovorio sam. – Znam ja Ruse.

– Ne lupetaj, oni ubijaju sve, bilo da ih znaju ili ne, rat je, Timo.

Tad mi nije preostalo ništa drugo do da ponovim ono što sam rekao, da mene niko neće dirati, ali sam smatrao da je to nepotrebno, jer sam to već rekao, pa sam samo pogledao Antija onako kako ga obično pogledam kad ništa nije potrebno reći, Antija, kod koga sam radio otkad su mi roditelji umrli i koji me nikad nije nazvao nijednim pogrđnim imenom, iako se bogami dešavalo da je bio nezadovoljan i mojim ponašanjem i mojim radom.

– Ceganice treba da budu kraće – ume da kaže.

– Rekao si da treba da budu duge pola metra – umem i ja da odgovorim, a često i da uzmem metar i udarim njim po dlanu kao da pretim da ću mu pokazati istinu ako ne povuče svoju tvrdnju.

– Crkva nema veliku peć – ume on da nastavi – i sad sveštenik neće hteti drva.

– Onda ih prodaj Marji.

– Njen kafe više nema gostiju.

– A ako presečem još jednom, pa ceganice budu duge 25 centimetara? Onda možeš da ih prodaš učitelju Mekinenu, škola ima male peći.

– To je dupli posao – ume Anti da nastavi – a ti ni ovako ne zarađuješ skoro ništa.

Ali *to* je skretanje sa teme, jer to kako je čoveku na ovom svetu po pravilu je njegova lična stvar, većina ljudi se slaže oko toga, tako da je čudno što to tako često mora da se ponavlja; novac mi inače nije bio potreban, imao sam imanje i zemlju i

šumu, mogao sam da ribarim i da lovim, Anti mi je besplatno davao mleko i brašno i malo konzervi, ili mi je to odbijao od novca koji je trebalo da dobijem za drva, to uostalom nije ni bilo bitno, jer dok god je on određivao cenu mleka i drva, ona je bila niska, pošto me je Anti, pored toga što je bio škrt, takođe sažaljevaio – većina ljudi u okrugu me sažaljeva, osim ako ih ne iritira moj izgled ili me ne ismevaju iz drugih razloga, ali oko toga se nikad nisam uzbuđivao, jer se često isti ljudi koji me sažaljevaju u narednom trenutku dosete da me ismevaju, kao da se umore od svoje saosećajnosti; jednog dana me nazivaju idiotom, a narednog dana mi daju mleko ili slaninu, retko u isto vreme dobijem i jedno i drugo, ja sam od onih koji dobijaju pomalo, što znači da sam morao da naučim da čuvam ono malo što imam, čak i ono što u tuđim očima ne vredi nimalo.

Pomogao sam Antiju i njegovoj dvojici malih sinova da se spakuju, hteo je da ponese skoro sve.

– Zar ne nameravaš da se vratiš? – pitao sam dok smo iznosili kolovrat i ogromnu šivaću mašinu koja mu nije bila potrebna otkad mu je žena, Ana, umrla.

– Naravno – odgovorio je. – Ali kuća će biti zapaljena, a ja to ne želim da gledam, požuri.

– Hoćeš li izgraditi novu kad se vratiš?

– Hoću, i biće na ovom istom mestu, plac neće nikud.

– Ja ću ga čuvati.

Ali Anti se ovog puta nije osmehnuo. Rekao je da je ovo najtužniji dan u čitavom njegovom četrdesetpetogodišnjem životu, osim možda onog dana kad je Ana umrla, a to se dogodilo pre skoro tačno godinu dana.

Napunili smo i velike i dvoje malih saonica, nameštajem i posteljinom i odećom i priborom za jelo, i onim što je ostalo iza Ane, i izneli smo konzerve i suhu hranu iz prodavnice, ostatak smo uništili, jedino što je ostalo u tim stranim i širom otvorenim sobama bile su peći, postala je to kuća sa ehom i sivim macama od prašine koje su poput prestravljenih pacova jurcale duž podnih lajsni.

– Mogu li ja da živim ovde? – pitao sam i pokazao glavom prema prostoriji u kojoj sam imao krevet i nešto svojih stvari.

– Kuća će biti *zapaljena!* – viknuo je Anti. – Utuvi to već jednom u glavu!

– Ako budem živio ovde, možda ću uspeti da je spasem – rekao sam. – Tako da nećeš morati da gradiš novu kad se vratiš.

Anti je izgledao kao da me i sažaljeva i prezire. Ali onda mi je stavio ruku na rame i tužno skrenuo pogled, imao je taj običaj, da skrene pogled kad je znao da bi puki pogled na mene mogao da bude preveliko iskušenje za naše krhko prijateljstvo.

– Onda ćeš biti streljan – rekao je. – Naređenje je stiglo lično od Manerhajma.

– To je moja stvar – rekao sam.

I tako smo završili s tim, i to tako što smo obojica isterali svoje, kako to obično biva, a da nijedan od nas nije bio posebno srećan zbog toga.

Dogovorili smo se da Anti povede sa sobom mog konja, Kevija. Anti je sa uzdahom smestio svoje veliko telo u prve saonice i uzeo i uzde od konja iza, koji je vukao saonice u kojima je sedeo njegov stariji sin, Hari, koji je držao uzde konja što je vukao

poslednje saonice, u kojima je sedeo Jusi, a iza njih je kaskao Kevi, slobodan kao ptica, pa su izgledali kao mali voz, lokomotiva sa dva mala vagona, dok su klizili na škripitavim salincima prema mostu ka Hulkonijemiju, i niko se nije osvrnuo, koliko sam ja mogao da vidim, jer sam stajao na stepenicama i mahao sve dok nisu nestali zajedno sa stotinama drugih saonica i automobila i domaćih životinja, a takođe i nekoliko traktora, sve što je moglo da puže i hoda napustilo je Suomusalmi tog najmračnijeg dana u Antijevom životu, sedmog decembra 1939.

Ni u jednom gradu nikad nije bilo ovako tiho. Nigde nije gorelo nikakvo svetlo, na suvom snegu nije se mogao čuti nijedan korak, nijedan glas, ni muk goveda ni lavež pasa, nije bilo topota i frktanja konja i krava u boksovima, gradskih zvukova, nestali su, i pre svega – nije bilo dima iz dimnjaka; ono što je nekada bio grad sa četiri hiljade stanovnika i isto toliko životinja, ako ne i više, za nekoliko sati pretvorilo se u hrpu praznih drvenih ljuštura koje su zadržavale dah ledenoj zimi što je divljala i vladala ovim šumama mnogo pre nego što su i životinje i ljudi pomislili da budu stvoreni.

Napustio sam prodavnicu i krenuo po toj iznenadnoj praznini, maltene da bih je dodirnuo i osetio. Ali tad sam primetio da su mnoga vrata bila otključana, da, čak otvorena, i da su pojedini stanovnici sami dovezli male tovore drva i slame, da bi vojnicima bilo lakše da pripale vatru, i dosta od tih drva sam prepoznao, bila su moja, zbog načina na koji su bila isečena i iscepkana. Kad su u pitanju drva, skoro da sam imao svoju sopstvenu oznaku.

Neki su ih uneli i u kuće, razbacali ih zajedno sa slamom i novinskim papirom po podu i naslagali ga po stepenicama i ormarima. I bilo je očigledno da nisu svi poneli sa sobom onoliko svojih stvari kao Anti. U jednoj kući nameštaja nije bilo samo u spavaćoj sobi, u drugoj je izgleda kuhinja bila najvažnija, treća je izgledala kao da su kroz nju protutnjali lopovi, ili nekakva panika, u njoj je vladao nered nekog drugog sveta, kao da su namerno uništili pokušstvo.

Ali u kućici što je pripadala starom Lukasu i njegovoj ženi, koju smo zvali tetka Rosa, kao da ništa nije nedostajalo, naprotiv, sve sobe su mirisale na sveže oprano, kreveti su bili lepo namešteni i bilo je uredno kao da su pravili božićno spremanje. Na zidovima su još uvek visile fotografije trojice sinova i porodice ovog starog para iz Ratevare, gradića blizu granice, za koji se govorilo da su Rusi prodrli u njega pre nepunih nedelju dana, trupe koje su sada bile na putu ka Suomusalmiju.

Često sam išao kod Lukasa i Rose da isporučim drva, i starac je fotografisao i mene, pored Kevija i kola sa drvima, na kojima sam stajao kao neki poglavica. No na zidovima obično vise samo rođaci, ja sam najverovatnije bio odložen u neku fioku ili na neko drugo mesto. Ali ja ništa nisam dirao, samo sam se šetao i posmatrao taj čudnovati i sveže oprani red i mir – sve ono što je ljudima potrebno, i još i njihove uspomene, sve je bilo mrtvo, mrtvo kao sneg.

Ali zbog toga sam odlučio da spasem i ovu kuću, pored Antijeve, zato sam našao vile i bacio se na gomilicu slame koju je Lukas ostavio ispred vrata, ubacio sam je u štalu i odatle dole na

gnojište. Unutra sam našao i svinjsku polutku, koju su starci sigurno zaboravili, ili je možda i ona trebalo da izgori zajedno sa štalom.

Ne razmišljajući nešto posebno o tome – prosto naprosto se nije imalo šta drugo – krenuo sam da tranžiram polusmrznutu svinju, umotao sam komade mesa u cirađu i okačio ih na jednu granu u šumi gde su mogli da se održe na mrazu nedeljama i mesecima, ako ih ne nađu životinje. Dok sam stajao i pitao se da li da postavim i zamku za kune, prvi put sam čuo rat, udaljeno brujanje motora koje se polako približavalo po zimi bez vetra, iz istog pravca u kom su nestali evakuisani, potom se začulo i nekoliko plotuna, jako daleko, sa istoka, topovska grmljavina.

Vratio sam se mračnim ulicama i stigao do Antijeve prodavnice baš u trenutku kad su se prva vojna vozila zakotrljala preko mosta, i tačno ispred mene stao je jedan džip – dok su drugi nastavili u grad, puni u belo odevenih vojnika koji su poiskakali iz vozila i ušli u nebranjene kuće sa slamom, drvima za potpalu i kanisterima s parafinom.

Jedan muškarac tridesetih godina izašao je iz džipa i stao da me odmerava pogledom iz kog se moglo zaključiti da ne veruje sopstvenim očima, živ čovek u gradu koji treba da se zбриše sa lica zemlje.

– Šta ti radiš ovde? – pitao je.

– Živim – rekao sam.

– Grad treba da se evakuiše – rekao je. – Rusi će stići ovamo za... možda već sutra.

– Meni to ne smeta.

Ponovo je delovao kao da stoji pred nečim u šta ne može sasvim da poveruje. Njegov šofer je iskočio iz džipa i dao se u razgovor s njim, tih, ali s mojim sluhom je oduvek sve bilo u redu, i čovek koji mi se bio obratio, i koji je očigledno bio oficir, vratio se i pitao me da li sam ja seoska budala. Izgovorio je to bez naznaka svih onih vrsta odvratnih osmeha, kao da je postavio sasvim obično pitanje, npr. koliko imam godina, tako da sam ja jednostavno odgovorio da jesam, i da ću ostati ovde čak i ako pripreti da će me streljati, jer Suomusalmi nikad neću napustiti, u ovom životu ima važnijih stvari od bednog ljudskog života.

Na to se barem nasmešio, iako nevoljno.

– Imaš li neko oružje? – pitao je posle nekog vremena žvaćući komadiće leda koji su poskakivali u njegovim iskrzanim brkovima.

Ušao sam u stražnju prostoriju Antijevog magacina, u koju sam bio naslagao svoj alat i ono hrane što sam imao, izašao i pokazao mu pušku.

– Mosinka – rekao je zamišljeno i prešao golim rukama preko starog blaga, te sam stekao utisak da je zadivljen kako je dobro održavana. – Vojnička puška?

– Da. Od mog oca.

– Imaš li i municije?

Dao sam mu i municiju. Stavio je i nju i pušku u auto, napola se okrenuo prema meni i delovalo je kao da je nastavio da razmišlja o onome što mu je zadavalo toliko poteškoća da nije uspevao da se pomeri s mesta.

Na prozorima najbližih kuća ukazao se plamen, između automobila i kuća muškarci su neprestano trčali i vikali, i istog

trenutka kad su eksplodirala prva okna, nestale su u plamenu i obe kuće pored Antijeve, u nečemu što je izgledalo kao dupla eksplozija. Morali smo da se sklonimo od te jake vreline, oficir je dao znak šoferu da skloni auto na sigurno, pa je i sam polako pošao za njim, dok sam ja ostao da stojim u mestu, a vrelina za mojim leđima bila je kao kameno tvrdo sunce.

Posle samo nekoliko koraka zastao je i vratio se, odvukao me naniže prema mostu, izvadio duvankesu i pitao da li hoću jedan duvan.

Rekao sam ne.

– I onu moramo da spalimo – rekao je i pokazao glavom prema Antijevoj prodavnici dok mu se dim cigarete izvijao iz nozdrva što su vibrirale kao dve bele zmiје.

– Mogu *ja* da je spalim – predložio sam. Na njegovom licu se ponovo pojavio onaj zamišljeni izraz koji nikud nije vodio. – Ne bojim se – dodao sam. – Ničega.

Sad je vrelina postala takva da više nismo mogli da stojimo ni na ulici. Video sam požar ranije, ali sa odstojanja, i to samo jednu kuću u požaru, i ono što sad nikako nisam mogao da pojmem nije bila neizdrživa vrelina, već zvuci, jedna eksplozija se prelivala u drugu i zajedno su postajale nešto što je sličilo silovitim vulkanskim erupcijama, i odakle je dolazio taj grozni vetar, infernom bez vetra odjednom je besnela prava oluja.

– Rat bez požara je kao viršla bez senfa – viknuo mi je oficir na uvo. – Dođi.

Potrčao je ka mostu. I ja nisam imao kud nego da potrčim za njim, čak sam ga i sustigao, i jedan komad puta trčao sam uporedo s njim. Nije bilo teško držati korak s njim, iako je

teško reći da li je pokušavao da mi umakne, zapravo je trčao prilično opušteno; ipak je delovalo kao da ga nervira što tako dobro držim korak, sve do samog mosta, gde su se automobili okupili čekajući nova naređenja – Suomusalmi se nalazi na rtu u miljama dugom jezeru Kijantajervi, koje se uvija oko njega kao nazubljena zmija, i sad sam video da su i kuće na suprotnom rtu u plamenu, ali tamo ih je bilo daleko manje, te sam pretpostavio da puk može da prođe bez problema, osim ako nisu planirali da pređu preko leda prema južnoj obali jezera, što bih *ja* uradio da sam komandant ovih trupa i da planiram da jednom ponovo zauzmem grad koji sam isprva, iz taktičkih razloga, spalio.

Ali to nisam rekao, i sad je oficir ponovo zurio u mene svojim iznurenim zimskim pogledom, a onda je konačno delovao kao da je dovoljno iznerviran da donese odluku.

– Ne mogu da ti dopustim da zadržiš pušku – rekao je. – To će samo pogoršati stvari... za tebe.

Klimnuo sam glavom.

– Ali dobro je čuvaj – rekao sam.

Promrmljao je jedno kiselo hoću, iznenada odsutan, a potom se ponovo pojavio i maleni osmejak. I tek pošto je vojnicima izdao nekoliko urlajućih naređenja, i pošto su automobili krenuli da se kotrljaju preko mosta, shvatio sam da je poslednji put razmatrao mogućnost da me povede sa sobom uz pomoć grube sile, eventualno, ukoliko uopšte odluči da ga je briga za mene.

– Ti dugo nisi spavao – rekao sam.

Zbunjeno je podigao pogled.

– Od prošle nedelje, zašto?

Ustuknuo sam nekoliko koraka.

– Šta god da se desi, ja ne idem s tobom – viknuo sam.

– Prosto ću utrčati u plamen, i to će biti kraj.

Delovalo je kao da je konačno shvatio da sam mislio to što govorim. Sad se dokotrljao i njegov auto, otvorio je vrata, rekao nešto šoferu i okrenuo se prema meni držeći u rukama belu vetrovku, promrmljao da će me ona zaštititi od hladnoće, u svakom slučaju će me zaštititi da ne budem otkriven ukoliko ipak odlučim da pobegnem. Ali ja nisam napravio nikakav pokret kojim bih mu stavio do znanja da ću je uzeti.

– Jesu li Rusi beli ili crni? – pitao sam.

Zasmejao se, bacio vetrovku nazad u auto i viknuo.

– Crni! Crni kao đavoli!

Potom je promundao jedno „srećno”, tako tiho da ga nisam čuo, ili me je zapljusnuo bujicom psovki, više mi se sviđa da je rekao srećno, pre nego što je seo, i auto je krenuo za ostalima, preko mosta ka Hulkonijemiju, na zapad, bežeći od Rusa, koji su nadirali.

Ovog oficira ću sresti ponovo, zvao se Oli, i u tom trenutku je imao čin poručnika, isto kao i moj otac. Kad se rat završio, on je *i dalje* imao čin poručnika, za razliku od mog oca, koji je tokom rata u kom je *on* učestvovao uspeo da postane kapetan.